

## TURLI TILLARDA RANGTASVIR ATAMALARINING O'ZIGA XOSLIGI

Xabibullayeva Mahliyo Talab qizi

Namangan Muhandislik-Texnologiya Instituti doktoranti

E-mail: [mahliyo.usmanova@gmail.com](mailto:mahliyo.usmanova@gmail.com)

**Anotatsiya:** Mazkur maqolada turli tillarda rangtasvir atamalarining o'ziga xosliklari tahlil qilinadi. Ranglar insonga nafaqat vizual taassurot, balki madaniy, psixologik va semantik jihatdan ham ta'sir ko'rsatadi. Maqolada har bir til va uning madaniyati o'ziga xos ranglar palitrasini shakllantiradi, shu bois rang tasvirlashida uchraydigan atamalar turli xalqlarning dunyoqarashini aks ettirishi haqida fikr yuritiladi.

**Kalit so'zlar:** rangtasvir, atama, madaniyat, ramziy ma'no, qadriyat.

Rangtasvir san'ati insoniyat tarixida estetik tafakkur va madaniy merosning muhim qismi bo'lib kelgan. Bu san'at turi turli xalqlarning madaniyati, qadriyatlari va dunyoqarashi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, rangtasvir atamalarining shakllanishi ham ushbu madaniy kontekstda o'ziga xos xususiyatlarga ega. Rangtasvir atamalarining o'ziga xosligi turli tillarda ko'rinish topadi va bu farqlar san'at asarlarini tushunish va talqin etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Birinchidan, rang atamalarining shakllanishida madaniy va geografik omillar katta rol o'ynaydi. Masalan, ingliz tilidagi "blue" so'zi rus tilida "siniy" va "goluboy" kabi ikki xil atama bilan ifodalanadi, bu esa rangning to'q va och soyalarini aniq ajratib ko'rsatadi. O'zbek tilida esa "ko'k" so'zi ko'proq umumiy ma'noda ishlatiladi. Bu farq rangni idrok etish va uni san'atda ifodalashda turlicha yondashuvlarni keltirib chiqaradi.

Ikkinchidan, ranglar bilan bog'liq metafora va ramziy ma'nolar ham tillarga xos bo'lib, rangtasvir atamalarining boyligini ta'minlaydi. Misol uchun, qizil rang ingliz tilida "red" deb ataladi va ko'pincha ehtiros, sevgi yoki xavfni anglatadi, xitoy madaniyatida esa baxt va boylik ramzi sifatida qabul qilinadi. O'zbek tilida qizil rang ko'proq kuch va harakat bilan bog'liq tushunchalarni ifodalaydi.

Uchinchidan, rangtasvir texnikalari va uslublariga oid atamalar ham tillarda turlicha shakllangan. Masalan, ingliz tilidagi "impressionism" atamasi fransuzcha "impressionnisme" so'zidan olingan bo'lib, o'zbek tilida "taassurotbozlik" deb tarjima qilinadi. Bu tarjimalar ko'pincha san'at uslubining mohiyatini to'liq aks ettirishda qiyinchilik tug'diradi, chunki har bir til va madaniyatda tushunchalar o'ziga xos interpretatsiyaga ega.

Rangtasvir atamalarining til va madaniyatlararo tafovutlarini o'rganish nafaqat san'atshunoslik, balki tarjimashunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida ham dolzarb masala hisoblanadi. Bu jarayon san'at asarlarini to'g'ri talqin qilish va madaniy merosni chuqurroq tushunishga xizmat qiladi. Shuningdek, ranglar va ularning ifodalanish usullari global san'at makonida madaniy almashinuv va tushunishni boyitadi.

Ingliz, fransuz, nemis va o'zbek tillaridagi atamalar turli tillarning leksik tizimlarida shakllangan bo'lib, ularning har biri o'ziga xos tarixiy, madaniy va lingvistik xususiyatlarga ega. Atamalar (terminlar) asosan ilm-fan, texnika, san'at, huquq, iqtisod va boshqa sohalarida aniq tushunchalarni ifodalash uchun yaratiladi. Ularning shakllanishi va rivojlanishi har bir tilning morfologik va sintaktik tuzilishiga, shuningdek, tarixiy til aloqalariga bog'liqdir.

Ingliz tili atamaları asosan german va roman tillarining aralashuvi natijasida shakllangan. Ingliz tilida ko‘plab ilmiy va texnik atamalar lotin va yunon tillaridan olingan bo‘lib, globalizatsiya jarayonida xalqaro miqyosda keng tarqalgan. Masalan, "computer", "internet", "technology" kabi atamalar bugungi kunda deyarli barcha tillarda qo‘llaniladi. Ingliz tilidagi atamalarning xususiyati ularning qisqaligi va sodda tuzilishida namoyon bo‘ladi, bu esa ularni tez o‘zlashtirishga imkon beradi.

Fransuz tili atamaları ko‘plab xalqaro huquq, diplomatiya, san‘at va madaniyat sohalarida muhim o‘rin tutadi. Masalan, "diplomatie" (diplomatiya), "culture" (madaniyat), "bureau" (idora) kabi atamalar xalqaro miqyosda keng tarqalgan. Fransuz tilida atamalar asosan so‘z yasashning morfologik usullari orqali shakllanadi, masalan, prefiks va suffikslar qo‘shish orqali yangi atamalar hosil qilinadi.

Nemis tili atamaları esa murakkab so‘z yasash tizimi bilan ajralib turadi. Nemis tilida ko‘plab ilmiy-texnik atamalar murakkab so‘z birikmalari orqali hosil qilinadi. Masalan, "Umweltschutz" (atrof-muhitni muhofaza qilish), "Fernsehen" (televideniye) kabi so‘zlar turli leksik birliklarning birlashuvi orqali yaratilgan. Nemis tilida sintaktik qat‘iylilik va aniq grammatik strukturalar atamalar tizimini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

O‘zbek tili atamaları esa turkiy tillar oilasiga mansub bo‘lib, asosan o‘zining boy tarixiy-madaniy merosi va arab, fors, rus tillari bilan bo‘lgan til aloqalari natijasida rivojlangan. O‘zbek tilidagi ko‘plab ilmiy va texnik atamalar rus tilidan o‘zlashtirilgan, ayniqsa, sovet davrida. Masalan, "texnologiya", "informatika", "matematika" kabi atamalar rus tili orqali kirgan bo‘lsa-da, ularning ko‘pchiligi xalqaro tusga ega. So‘nggi yillarda o‘zbek tilida milliy atamalar yaratish va rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda, bu esa tilning mustaqil rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, ingliz, fransuz, nemis va o‘zbek tillaridagi atamalar har bir tilning tarixiy taraqqiyoti, madaniy merosi va xalqaro aloqalari natijasida shakllanadi. Ularning umumiy xususiyati sifatida ilmiy aniq tushunchalarni ifodalashga xizmat qilishi, lekin har bir tilda ularning shakllanish va qo‘llanilish mexanizmi o‘ziga xos ekanligini ta‘kidlash mumkin.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:**

1. Mehrinoz E. Rangtasvir san‘ati va uning turlari //Journal of new century innovations. – 2022. – T. 14. – №. 2. – C. 70-72.
2. Davronbek Xayitboy o‘g‘li A., Badirjonov O. B. O‘zbekistonda rang tasvirni rivojlantirishda oqim va yo‘nalishlarning ahamiyati //Science Promotion. – 2023. – T. 4. – №. 1. – C. 334-338.
3. Avliyakulova N. M. Tasviriy San‘at O ‘Qitish Metodikasi» Fanidan Topshiriqlarni Nazorat Qilish Va Baholash //barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. – 2021. – T. 1. – №. 5. – C. 270-276.
4. Muqaddas T., Murodjon N. Mahobatli rangtasvir kompozitsiyasining zamonaviy uslublari, shakllarini talabalariga o ‘qitishda yangicha yondashuv //Innovations in Technology and Science Education. – 2023. – T. 2. – №. 16. – C. 406-417.
5. Ahmadjonovna, K.M. (2024). Inculcation of national values in English classes as a pedagogical process. Current Research Journal of Pedagogics, 5(10), 29-35.
6. Oripov B. Tasviriy san‘at va uni o ‘qitish metodikasi //Ilm ziyo Toshkent–2012. – 2005.